

Research Article

Проучване на нагласите за образователно взаимодействие в дигитална среда в ситуация на COVID-19

Study of Attitudes for Educational Interaction in a Digital Environment in a COVID-19 Situation

Daniela Tasevska^{*a}, Ivan Ivanov^b

[a] University of Veliko Tarnovo „St. st. Cyril and Methodius”, Bulgaria.

[b] University of Veliko Tarnovo „St. st. Cyril and Methodius” Bulgaria .

Резюме

В публикацията се презентират и обсъждат резултати от научно проучване, имащо за изследователски приоритет събирането на информация относно нагласите на работещите в образователните институции за педагогическо взаимодействие в дигитална среда, в ситуация на COVID-19. Изследвани са 1533 лица от четири професионални групи, включени в образованието. Данните от сектор *стрес*, констатира за над 65% от респондентите добри нива на стресоустойчивост в уменията за приспособяване към извънредното положение по отношение на наличие на контрол в ситуацията, способност за управлението на времето, съхранените възможности за концентрация и липса на усещане за безизходност. По отношение на сектора *тревожност* се отчита нисък процент на респондентите от четирите групи, при които се регистрира наличие на вътрешно напрежение, което не е зависимо от типа населено място. В сектор *мотивация* се констатира една значително оптимистична тенденция на възприятие, от страна на респондентите, утвърждаваща сравнително високи нива на мотивация за учене/преподаване в условията на дигиталната среда. На ниво *емоционална интелигентност* се разкрива положителната насоченост сред голям процент от анкетираните, в контекста на налични психични ресурси или вътрешна готовност за учене/преподаване в условията на електронното обучение.

Ключови думи: стрес; тревожност; мотивация; готовност; емоционална; интелигентност; дигитална; среда.

Abstract

The publication presents and discusses the results of a scientific study, which has as a research priority the collection of information on the attitudes of employees in educational institutions for pedagogical interaction in the digital environment, in the situation of COVID-19. 1533 persons from four professional groups included in education were studied. The data from the stress sector found that over 65% of the respondents have good levels of stress resilience in the skills for adaptation to the emergency situation in terms of the presence of control in the situation, ability to manage time, preserved opportunities for concentration and lack of hopelessness. With regard to the anxiety sector, a low percentage of respondents from the four groups is reported, in which the presence of internal tension is registered, which does not depend on the type of settlement. In the motivation sector, a significantly optimistic tendency of perception was found on the part of the respondents, confirming relatively high levels of motivation for learning/teaching in the digital environment. At the level of emotional intelligence, a positive orientation is revealed among a large percentage of the respondents, in the context of available mental resources or internal readiness for learning / teaching in the conditions of e-learning.

Keywords: stress; anxiety; motivational readiness; emotional intelligence; digital environment.

Table of Contents

Метод

Резултати и обсъждане

Дискусия

Psychological Thought, 2022, Vol. 15(1), 29-52, <https://doi.org/10.37708/psycyct.v15i1.610>

Received: 2021-03-28. Accepted: 2021-11-24. Published (VoR): 2022-04-30.

Handling Editor: Natasha Angelova, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad, Bulgaria.

*Corresponding author at: University of Veliko Tarnovo „St. st. Cyril and Methodius”, Bulgaria. E-mail: taseffska@gmail.com

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Попадането в несигурна ситуация поражда безпокойство, а често и паника. Притеснението е израз на естествената човешка емоция тревожност. Преживяването на тревожност е сигнал за човешкия индивид, че е в ситуация на заплаха или криза. Тревожното състояние често е придружено както от физически симптоми, така и от поведенческо объркване. Понякога може да ни се струва трудно да се справим с тревожността, но има някои неща, които всеки от нас може да направи, за да я овладее.

Разразилата се през март, 2020 г. пандемия от COVID-19 предизвика световна социална криза, която породила необходимостта от трансформации в образованието по посока въвеждане на обучението с отдалечен достъп или в дигитална среда.

През м. септември, 2020 Хенриета Фор (For, 2020), изпълнителен директор на УНИЦЕФ алармира световната общественост с изказването: „От закриването на училищата, изолацията, до трайното чувство на страх и тревожност, последиците от тази пандемия имат негативни последиствия върху детството на децата по целия свят“ (For, 2020) .

Кризите са трудно, объркващо и стресиращо състояние. Въпреки че повечето деца и младежи са адаптивни, те могат да изпитат повишен стрес и безпокойство по време на социална несигурност. Съществуващите проблеми с психичното здраве могат да се влошат, когато липсват структурата, подкрепата и взаимодействието с връстниците в училище (Education Cannot Wait (ECW), 2020).

Дебатът сред представителите на образователните институции относно ролята на реалното взаимодействие като ключов компонент на образователния процес е може би един от най-спорните. Привържениците на прякото/директното човешко взаимодействие в образованието и застъпниците на „живото“ учене подхранват тази дискусия, особено след въведеното извънредно положение, свързано с COVID-19. В своя статия Даниел и Маркиз (Daniel & Markquis, 1979) предизвикват преподавателите, които работят по метода „*обучение с отдалечен достъп*“ да имат предвид трудностите на независимостта на обучението и прилагането на интерактивни форми на обучение (Anderson, 2003). Акцентът в тяхната интерпретация е, че за разлика от присъственото при присъственото обучение, както и при това в дигитална среда се изострят различните икономически и социални различия, като се развива тезата, че трудно ще се намери комбинацията, която да отговаря едновременно на индивидуалните ресурси на всички ученици и едновременно с това на институционалните нужди на множеството учебни програми и съдържания.

От началото на пандемията с COVID-19 особено силно засегната е образователната сфера с милиарди обучаеми останали извън реалната училищна среда. В резултат на това екстремно прекъсване на присъственото обучение, процентът на отпадналите ученици по света е вероятно да доведе до нарастване на риска от достъп до образование.

Факт е, че в началото на пандемията правителствата търсеха с предимство отговори на критични нужди като здраве, дезинфектанти, санитария и ваксини. Едва в края на м. април, 2020 някои от тях осъзнаха, че глобалната пандемия COVID-19 може да има дългосрочни последици по отношение на процесите на учене във всички степени на образователния сектор (от детската градина до университета) (ECW, 2020).

Сред представители на академичната общност съществува мнение, че получаването на диплома онлайн е по-малко благоприятно в сравнение с традиционната форма на университетско образование. Сам по себе си този проблем кара обществото да се съмнява в качеството на онлайн образователната система, тъй като студентите все още плащат същите разходи за своето образование, но е спорно доколко ефективността е същата.

За разлика от това, предимство, което възниква чрез онлайн обучението е гъвкавостта при планирането и по-високият контрол, който имат учениците върху графика и планирането на занятията. Като цяло се констатира засилване на усещането за саморегулация и начална мотивация. Системата за оценяване също се променя, тя става предимно онлайн и по този начин може да се изкривят както постиженията на учениците/студентите, така и обективната преценка на преподавателите. Този факт също влияе върху обучителните нагласи, като най-вече повишава мотивацията през началния етап на преподаването и намалява тревожността (Mardon & Mardon, 2020).

Кризата с COVID-19 показва безбройните, сложни етични принципи и проблеми във висшето образование в САЩ, като изостри много от неговите дългогодишни проблеми и създаде нови. На първо място намалено доверие и прозрачност на студентите към преподавателите и между самите обучаеми. В отговор на закриването на училища ЮНЕСКО препоръчва използването на програми за дистанционно обучение и отворено обучение приложения и платформи, които училищата и учителите могат да използват, за да достигнат до учащите дистанционно и ограничаване на прекъсването на образованието. Различни страни по света имат въведе различни решения по време на пандемията за продължаване на образованието процес. В отговор на пандемията много училища се преместиха в онлайн дистанционно обучение чрез платформи като zoom. . Имаха обаче няколко предизвикателства докладвани по време на прилагането на онлайн обучението в световен мащаб според различната литературата. Например, интернет връзката може да бъде ненадеждна, ако има такава хиляди учащи се учат

едновременно, някои преподаватели могат да се затруднят за да намерят онлайн ресурси, които са най-подходящи в техния учебен контекст, някои преподаватели нямат необходимата техническа компетентност. Това може да направи онлайн обучението/ученето неудобно за тях. Онлайн обучението е отлична възможност в образованието, особено когато има пречки пред традиционното учене. Въпреки това се отбелязват и някои ограничения и проблеми, които трябва да се имат предвид в бъдеще (Ibrahim, 2020).

Като проблемно се подчертава се чувството на изолация, което отнема от важноста на живото взаимодействие с колеги учащи. Проучванията показват, че чувството за изолация е огромен стресов фактор, който е подтиква учениците да отпаднат от обученията.

На второ място се изтъква ограничената оценка в каналите за обратна връзка от учениците към преподавателите и обратно.

На трето място като дефицит на дигиталната образователна среда се сочи липсата на мотивация, защото учещите онлайн лесно се разсейват от всяко друго нещо, извън обучението и бързо се разконцентрират.

Работата в по-оперативно темпо се превръща в недостатък за ученици, които имат затруднения с управлението на времето и са склонни към отлагане. Твърди се, че тези ученици са склонни да бъдат по-успешни с модела на традиционно обучение. На четвърто място се констатира лоша достъпност в отдалечени и по-бедни райони до онлайн обучението. Хардуерът, софтуерът и средствата за свързване са предпоставки, които позволяват онлайн преподаване и учене. При липса на което и да е от тях, онлайн обучението не може постигне на целта си. Посочват се и ред други затруднения: лоша комуникация между участниците в учебния процес, липса на креативност, липса на достатъчна самодисциплина, нарушаване на доверието между преподаватели и студенти, липса на дисциплина.

Настоящият анализ се опитва да представи една възможна теоретична обосновка и емпирични данни, относно нагласите на обучаеми и обучаващи в сферата на училищното и висшето образование, към въведеното в ситуация на извънредно положение в България, обучение в дигитална среда.

Метод

Цел на изследването

Водещата цел на изследването е да измери и анализира взаимното влияние на факторите стрес, тревожност, мотивационна готовност и емоционална интелигентност върху нагласите за образователно взаимодействие в дигитална среда, в ситуация на COVID-19. Предмет на изследването са факторите стрес, тревожност, мотивация и емоционална интелигентност, в качеството им на индивидуален ресурс, имащ влияние върху формирането на нагласите за образователно взаимодействие в дигитална среда, следствие пандемията с COVID-19 и въведеното в България извънредно положение през март, 2020.

Методология, организация и реквизити на изследването

В методологическите си параметри проучването се базира на анкетно допитване, осъществено в онлайн-платформата GOOGLE FORMS. Методът за събиране на данни е чрез разработена анкетна карта с 40 въпроса (айтема), съответно разделени в 4 сектора, изследващи факторите влияещи върху нагласите за образователно взаимодействие в дигитална среда, а именно: стрес, тревожност, мотивация и емоционална интелигентност. Достъпът до нея е чрез линк в социалната мрежа Фейсбук, а събирането на данни е по метода на доброволно отзоваване се.

Изследваните лица бяха разпределени в *четири групи, както следва:*

Първа група: Ученици във възрастова група 9-12 клас

Втора група: Студенти

Трета група: Учители

Четвърта група: Университетски преподаватели.

Анкетната карта е съдържателно структурирана в *четири сектора:*

Сектор 1. Стрес

Сектор 2. Тревожност

Сектор 3. Мотивация

Сектор 4. Емоционална интелигентност

Всеки сектор ангажира респондентите в обмислянето и субективната оценка на достоверността на 10 твърдения (айтеми). Отговорите по всеки въпрос варират в петстепенна скала, отразяваща честота на случване на съответното твърдение..

Субективните отговори варират в качествена оценка на твърдения на *пет степенна скала*:

- *Никога*
- *Рядко*
- *Понякога*
- *Често*
- *Много често.*

Като *зависими променливи* за научен анализ се приемат *стреса и тревожността*, свързани с опасността от зараза с COVID-19 и *мотивацията и емоционалната интелигентност*, свързани с нагласите на изследваните лица за образователно взаимодействие в дигитална среда.

Изследователски въпроси

Основният изследователски дискурс в проведеното научно проучване е обвързан със събирането и анализът на актуални данни, от избраните групи изследвани лица, по следните въпроси:

Констатира ли се повишено ниво на стрес и тревожност сред респондентите веднага след въвеждане на извънредно положение в България, свързано с опасността от зараза с COVID-19?

Констатира ли се различие в емоционалното състояние и стратегиите за справяне, съобразно индикаторите „ролева позиция“ и „населено място“?

Изразените субективни мнения и оценки регистрират ли наличие на проблеми в мотивацията и готовността (на ниво емоционална интелигентност) за педагогическо взаимодействие на целевите групи в дигитална среда?

Изразените субективни мнения и оценки регистрират ли различие в мотивацията и готовността за е-обучение, съобразно индикаторите „ролева позиция“ и „населено място“?

Резултати и обсъждане

В настоящия научен доклад се представя първичен анализ на субективните оценки на респондентите на осъщественото през м. април, 2020 г. анкетно проучване ([Tasevska & Ivanov, 2020](#)). Това дава възможност да се постигне по-цялостно разбиране на

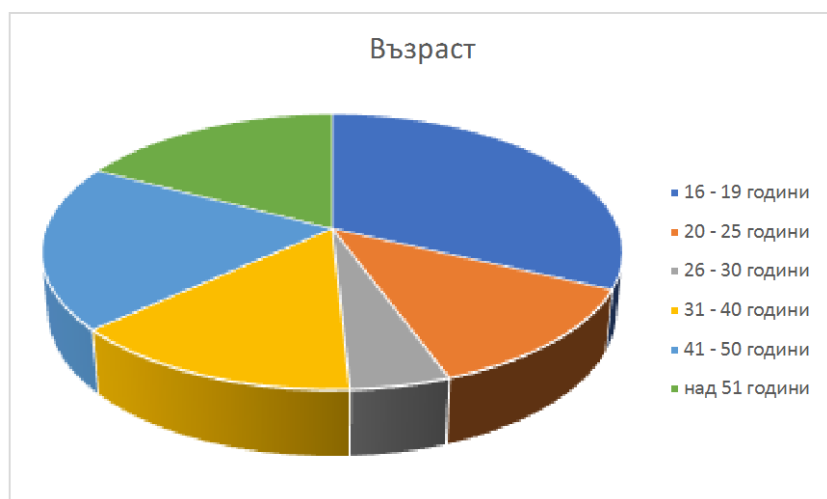
влиянието на факторите стрес, тревожност, мотивация и емоционална интелигентност върху нагласите на изследваните лица за обучение в дигитална среда и се формулират препоръки, в контекста на плавния и ефективния преход на българската образователна система към е-обучение. Събирането на данните се извърши в периода 03.04. 2020 – 09.04. 2020 г. В изследването взеха участие 1533.човека.

Диаграма 1. Ролева позиция на включените в проучването лица

В сравнителен аспект, съобразно броя на откликналите респонденти става ясно, че представителите от групата на учителите (38%), от групата на учениците (31%) и на студентите (25%) са проявили завишен интерес към предметната област на анкетното проучване, спрямо включилите се в допитването преподаватели от университета, едва шест процента. Този факт вероятно има своето значение за идентифицирането на факторите, които формират нагласите на обучаемите и обучителите, за образователно взаимодействие в дигитална среда.

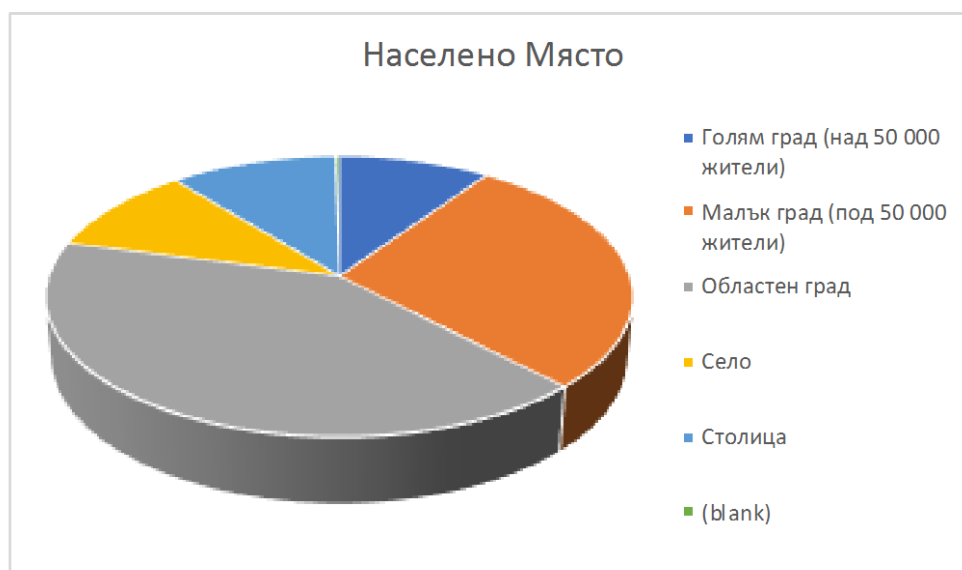

Диаграма 2. Възраст

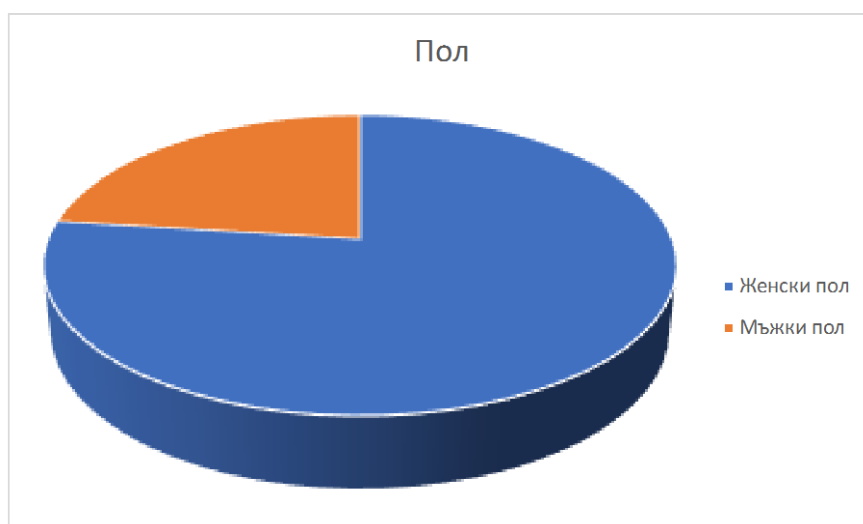
Що се отнася до признака възраст, то отразените в Диаграма 2 данни разкриват, че в анкетното проучване са взели участие представители от достатъчно обхватни разновъзрастови групи. Тук по особен начин впечатлява високият процент на групата на учениците – 16-19 години (32%), сравнено с участието на представители от другите възрастови групи. Сравнително висок е ръста на респондентите от групите на 20-25 години (12%), 31-40 години (14%), 41-50 години (19 %) и над 51 г. (17%). Допускаме, че в профила на групата на 26-30 годишните са вписани млади преподаватели от сферата на училищното и висшето образование.

От Диаграма 3. *Населено място* е видна заявена активност на респондентите от областните градове (41%), както и на тези от малкия град (28%).

Диаграма 3. Населено място

Може би разпределението на участниците по индикатора *пол* е разбираемо, с оглед феминизацията на работещите в образователната система. В анкетното проучване участници мъже са едва 353 (23%), спрямо броя на участниците жени – общо 1180 (23%).

Диаграма 4. Пол

Анализ на субективните оценки от Сектор 1. Стрес

В своите субективни оценки респондентите разкриват сравнително добри нива на стресоустойчивост.

Като цяло за *Сектор 1. Стрес* сред респондентите се валидира тенденция на стабилност по отношение на физическия комфорт (липсват значими промени в апетита, болки в тялото и проблеми със съня).

Слабо изразени реакции на стрес при всички целеви групи (14%), спрямо въведеното извънредно положение се констатират в областта на емоционалното здраве (понижено настроение и чувство на обърканост), като отговорите са основно в диапазона „понякога“ към „често“, до „много често“.

Обнадеждаващо е обаче, че над 65% от респондентите заявяват стресоустойчивост в уменията си за приспособяване към извънредното положение по отношение на наличие на контрол в ситуацията, способност за управлението на времето, съхранените възможности за концентрация и липсата на усещане за безизходност.

Анализът на данните по *Сектор 1*. Стрес, съобразно индикаторите „позиция“ и „населено място“ разкриват, че сред представителите на обучаващите се (ученици и студенти) има сходства в психофизическото реагиране на социалната промяна, свързана с въведеното извънредно положение. Между 8% - 15% от анкетиранияте ученици и студенти признават, че „понякога“ преживяват снижение в настроението си и се чувстват объркани, както и че „често“ имат усещане, че губят контрол над ситуацията.

Прегледът на данните по измерваната дименсия „стрес“ отчита, значението на индикатора „населено място“. Така например, младежите от столицата, областните градове и големите градове в субективните си оценки демонстрират високи нива на убеденост по отношение на липсата на цялостно негативни очаквания и контрола над ситуацията. Техните избори в пропозициите на 5-степенната скала попадат предимно в опциите „никога“ (27,92%), когато става въпрос за негативни очаквания спрямо бъдещето.

За разлика от тях представителите на учащите (7,73%) от малките населени места споделят, че регистрират промяна в апетита и чувство за обърканост в диапазона „понякога“ до „често“.

Констатира се значим процент (28%) твърдения на учениците и студентите по скалата „много често“ в оценката на критерия не ми стига времето, независимо от признака „населено място“.

Интерес за екипа е обзорът на данните, получени от целевата група на анкетиранияте учители и преподаватели от сферата на висшето образование.

Анализът разкрива, че за не голям процент от обучаващите (около 15,55%) въведеното извънредно положение в България продуцира избор на пропозициите „често“ и „много често“ по индикаторите:

Промяна в апетита (13,24%);

Имат усещане за безизходност (15,33%);

Цялостно негативни очаквания (15%), като тези параметри на оценката са продуцирани на базата на субективен самоотчет на изследваните лица на ниво физически и емоционални усещания в настоящия период в сравнение с периода преди въвеждане на извънредното положение.

Същевременно за значителен процент от включилите се в проучването преподаватели не се отчита повишаване на нивото на стрес, следствие от въведената социална промяна, свързана с мерките за превенция на опасността от заразата с COVID-19. В доказателство на тази констатация се привежда факта, че 94,65% от разглежданата целева група са разположили своите оценки по 10-те твърдения на *Сектор 1*. Стрес, в опцията „никога“.

Анализ на субективните оценки от Сектор 2. Тревожност

Анализът на данните отчита сравнително нисък процент на преподавателите при които се регистрира симптоматика на тревожност. Така например в пропозицията „никога“ по 10-те твърдения от сектора, изборите на учителите са с процентно изражение в диапазона от 20,44% до 68,48% (*за различните 10 айтема*), което прави средно около 45% от учителите, които твърдят, че „никога“ не усещали признаци на повишена тревожност за периода от 1 месец след въвеждане на извънредното положение.

При преподавателите от сферата на висшето образование се констатира вариация на резултатите между 29,17% (*най-ниска стойност по 1 айтем*) и 79,17% (*най-висока стойност по друг айтем*), т.е. средно около 55% от преподавателите отговарят, че „никога“ не са усещали признаци на повишена тревожност, месец след започване на дистанционното обучение. Следователно при проследяването на данните за респондентите от целевата група на преподавателите се потвърждава висок процент на лицата, при които индикаторът тревожност отсъства като реакция на въведеното извънредно положение в България.

Подобна е картината и в целевата група на обучаемите (*ученици и студенти*). В квотата на учениците 80,34% изразяват вота си в пропозицията „никога“. Сред студентската група 77,39% заявяват също пълно отрицание на индикаторите за тревожност. Добре е да се отбележи, че около 84,31% от респондентите от четирите групи (ученици, студенти, учители и преподаватели от сферата на висшето образование) не споделят за наличие на физически симптоми, свързани с психическото състояние на тревожност (сърцебиене, гадене и коремни болки, трудно заспиване и по-неспокоен сън, нетипично изпотяване, изразено главоболие). В подкрепа на това твърдение е факта, че едва 3,86% от всички изследвани групи избират отговора „много често“ в 5-степенната скала, отговаряйки на въпроса свързан с „преживяване на уплаха до степен на паника“.

По Твърдение 4: От въвеждането на извънредното положение в България се усещам разконцентриран/а, минимален брой от респондентите, общо 153 (9,98%) са отразили мнението си чрез избор на степента „много често“ от 5-степенната скала за оценка.

Същата констатация важи и за отговорите на анкетираните лица за Твърдение 6: От въвеждането на извънредното положение в България се улавям, че мисля за смъртта и умираването. Твърдението „много често“ от 5-степенната скала за оценка е избрана от общо 75 човека или само 4,89%.

Що се отнася до прегледът на данните по *Сектор 2*. Тревожност, съобразно индикатора „населено място“, то анализът на резултатите разкрива устойчива тенденция относно тревожната симптоматичност.

Оказва се, че 940 от респондентите (50%), попадащи в категориите столица, областен град, голям град за всичките 10 твърдения в *Сектор 2*. Тревожност са положили вота си в пропозицията „много често“, 589 от анкетираните, попадащи в категориите „малък град“ и „село“ също са се себеоценили с критерия „много често“. Този факт доказва, че типа населено място не е променлив фактор, по отношение преживяването на симптоматична тревожност от страна на анкетираните, свързана с въвеждането на извънредното положение в България.

Анализ на субективните оценки от Сектор 3. Мотивация

В обзора на данните от *Сектор 3*. Мотивация се констатира една значително оптимистична тенденция на възприятие, от страна на респондентите, утвърждаваща сравнително високи нива на мотивация за учене/преподаване в условията на дигиталната среда.

Този фрагмент от интерпретацията на данните може да бъде илюстриран посредством отразените в 5-степенната скала субективни оценки на респондентите от четирите ролеви групи, в полюсните вариации на „никога“ и „много често“.

Така например от 13% (най-ниска стойност по айтема) до 23,50% (най-висока стойност по друг айтема) от учениците и учителите са отразили мнението си по 10 твърдения на *Сектор 3*. Мотивация в опцията „никога“.

Също в диапазона от 12% до 21,50% част от учениците и учителите са избрали за еквивалент на своя вот твърдението „много често“.

От 23,50 до 76,50% от студентите и преподавателите от сферата на висшето образование са отразили мнението си по 10 твърдения на *Сектор 3*. Мотивация в опцията „никога“.

Изборът на твърдението „много често“ варира в отговорите на студентите и преподавателите, съответно в динамиката от 1% до 13%.

Сравняването на изложените процентни изражения в коментираните опции за субективна оценка на твърденията в *Сектор 3*. Мотивация разкрива известно снижение на мотивационната готовност сред представителите на образователните институции от сферата на висшето образование. Тази констатация изисква допълнителни изследвания, свързани с по-конкретен анализ на причините за заявените по-ниски нива на мотивация на преподаватели и студенти, спрямо отчетените мотивационни ресурси на ученици и учители.

По-дълбокият прочит на данните от *Сектор 3*. Мотивация откри обективни доказателства за динамиката на мненията на респондентите по посока на една достатъчно устойчива позитивна тенденция в отговорите на респондентите от четирите групи.

Тези доказателства се съдържат в отразените субективни оценки на анкетираните лица, съответно в пропозициите „понякога“ и „често“ от 5-степенната скала за оценка. За учениците и учителите опцията „понякога“ е категоричен избор и варира в диапазона от 21,32% до 27%, а пропозицията „често“ номинирана в процентното изражение от 15% до 27%.

За респондентите от квотата на висшето образование също се регистрират значителни избори на опциите „понякога“ и „често“, вариращи, съответно в диапазона от 19,5% - 25% („понякога“) и от 14% до 24,5% („често“).

Приведените по-горе процентни изражения на субективните оценки на респондентите по 10-те твърдения от *Сектор 3*. Мотивация са действителен аргумент за наличие на

мотивационен ресурс относно прехода към е-обучение, тъй като в 5-степенната скала за оценка на изборите в тази област, степенята „понякога“, „често“ и „много често“ доминира при всички 10 твърдения от сектора:

- От въвеждането на е-обучението имам усещане за по-интензивно живеене и динамика;
- От въвеждането на е-обучението съм ентузиазизиран/а;
- От въвеждането на е-обучението имам по-осезаемо уважение към себе си и другите;
- От въвеждането на е-обучението чувствам, че разполагам с нови възможности за добро представяне;
- От въвеждането на е-обучението имам усещането, че участвам в създаването на нещо ново и това ми носи удовлетвореност;
- От въвеждането на е-обучението усещам по-добър контрол над времето си;
- От въвеждането на е-обучението вярвам, че образованието в държавата се променя към по-добро;
- От въвеждането на е-обучението осъзнавам, че разполагам с по-широки ресурси за учене/преподаване;
- От въвеждането на е-обучението имам желание и усещам, че принадлежа към нова кауза в образованието;
- От въвеждането на е-обучението имам нужда от придобиване на нови знания и умения за работа в дигитален порядък.

Анализ на субективните оценки от Сектор 4. Емоционална интелигентност

По своя замисъл *Сектор 4. Емоционална интелигентност* служи за измерване на специфичната за психичната форма на рефлексия способност за откликване на случващото се около мен и вътре в мен.

Основните индикатори за наличие на тази способност сред анкетираните лица включва динамиката на личността по отношение на социалната промяна, свързана с въвеждането на извънредното положение и електронното обучение в България и отчитане в субективните им оценки в пропозициите „понякога“, „често“ и „много често“ на индикатори (*изследвани 10 айтема*) като:

- Приемам спокойно новите си вътрешни преживявания;
- Дори да усещам напрежение, се организирам и действам по-смислено;
- Полагам усилия за по-отчетливо разпознаване на чувствата си;

Опитвам да отговоря на своите и на емоционалните нужди на другите;
Мога с по-голяма лекота да се концентрирам и да правя нещата „стъпка по стъпка“;
Открих, че имам способността да повдигам духа на другите;
Се съсредоточих много повече върху възможностите, с които разполагам (за учене/преподаване);
Се попитах какво е наистина важно и открих кои са значимите неща, с които съм обвързан и затова удвоих усилията си;
Разбрах, че лично съм в по-голяма степен отговорен за резултатите си (по посока учене/преподаване);
Реорганизирах начина, по който гледах на ситуацията, така, че нещата вече ми изглеждат по-контролируеми.

Отразените в 5-степенната скала субективни оценки на респондентите от четирите групи, в полюсните отговори „никога“ и „много често“ по *Сектор 4*. Емоционална интелигентност, разкриват добра тенденция за разглежданата в сектор 4 дименсия. Така например много нисък процент, вариращ в диапазона от 9,43% до 15,75%, от учениците и учителите са отразили мнението си по 10 твърдения на *Сектор 4*. Емоционална интелигентност, в опцията „никога“.

Динамиката на субективните оценки на учениците и учителите е значимо по-висок за пропозицията „много често“ (*близо 5 пункта*) и варира процентно от 12% до 21,50%

От 9,51% до 16,07% студентите и преподавателите от сферата на висшето образование, са отразили мнението си по 10-те твърдения на *Сектор 4*. Емоционална интелигентност в опцията „никога“. Докато номинацията на оценъчния критерия „много често“ е утвърдена, съответно в динамиката между 11,63% и 24,95%.

В отразените субективни оценки на анкетираните лица, съответно в пропозициите „понякога“ и „често“ от 5-степенната скала за оценка анализът идентифицира значителни процентни изражения на респондентите от четирите групи, в полза на една достатъчно осмислена посока на мненията към позитивната опция „много често“ и ги приема като контрапункт на оценките на анкетираните, в контекста на дискутираните по-горе избори на пропозицията „никога“.

За учениците и учителите опцията „понякога“ е категоричен избор и варира в диапазона от 20% до 29%, а пропозицията „често“ е номинирана в процентното изражение от 22,08% до 34%.

За респондентите от квотата на висшето образование също се регистрират значителни избори на опциите „понякога“ и „често“, вариращи, съответно в диапазона от 22% - 30% („понякога“) и от 24,5% до 31% („често“).

Този факт от интерпретацията на данните по *Сектор 4*. Емоционална интелигентност разкрива положителната насоченост сред голям процент от анкетираните, в контекста на налични психични ресурси или вътрешна готовност за учене/преподаване в условията на електронното обучение.

Дискусия

В тази част от научния доклад се представят онези аспекти от анализа, които индикират известни проблеми и трябва да бъдат обект на по-специален интерес и внимание, за да станат ресурс за развитие.

Ограниченията на този метод на анализ са свързани с прекалено краткото време в което се проучват изследваните процеси и липсата на достатъчна устойчивост на заключенията, които трябва да бъдат потвърдени от второ проучване, за да има по-голяма съдържателна валидност.

Чрез дискусията обаче изследването покрива изискванията за критериална валидност, тъй като чрез съответните експертни оценки се търси съответствие с първоначално заявената изследователска цел.

Този метод има известно ограничение и по отношение на надеждността тъй като се базира само на анкетно проучване, конструирано от изследователите с конкретна изследователска цел.

При последващо проучване би могло да се търси и въвеждане на допълнителни изследователски инструменти, като интервюта или фокусни групи.

Съдържателни обобщения на анализа на данни по Сектор 1. Стрес:

Цялостно се констатира нормално работно напрежение и стрес, като основно страдат познавателните психични процеси и тези свързани с променения режим на хранене и спане.

С най-отрицателни последици за емоционалното здраве са посочени: разконцентрираността (почти всеки 2-ри), проблемите със съня (между 20-25%) и промените в апетита (при около 50% е променен);

Налице са проблеми, свързани с понижено настроение и негативни очаквания (при около 30%), което показва наличие на затруднения в преживелищно-афективния спектър;

Позитивен факт е липсата на цялостно объркване и усещане за безизходица, както и е налице усещането за контрол на ситуацията, което показва, че се използват добри личностови и екипни стратегии за справяне със стреса и натиска идващ от екстремната промяна в ситуацията.

Съдържателни обобщения на анализа на данни по Сектор 2. Тревожност

Нивото на тревожност е в нормални и адаптивни граници, най-вече по отношение на телесните симптоми, като в ниска степен, но страдат познавателните (когнитивни) и свързани с настроението елементи.

Телесните симптоми (сърцебиене, главоболие, гадене, стягане в гърлото, болки в тялото и др.), свързани с повишено ниво на тревожност и вътрешно напрежение са в нормални стойности, като средно между 5 и 15 % са посочили някои от тези симптоми, като изразени;

Най-изразени са проблемите със способността за запазване на концентрацията (около 46%), както и неспокойния сън (всеки 4-ти);

Екзистенциалните страхове, свързани с преживяване на уплаха, страх от смъртта и пристъпи на паника са в много ниски стойности (5-8%), което показва, че ситуацията на криза ангажира конкретното (оперативно) внимание и интерес на въвличените в образованието хора.

Съдържателни обобщения на анализа на данни по Сектор 3. Мотивация

От мотивационна гледна точка, хората в образованието не виждат промяната в генерален и стратегически план, а по-скоро я възприемат, като индивидуална стратегия за усвояване на нови ресурси и възможности, като този факт повдига ентузиазма и духа им. Хипотезата е, че електронното образование се възприема позитивно по-скоро на индивидуално (личностово) ниво, а все още недостатъчно силно, като групов процес. Значимостта се свързва с придобиване на нови конкретни умения и допълнителни образователни ресурси, което поставя въпроса за степента на интегриране на тези нови умения в извън кризисна обстановка и при възстановяване на естествената среда за учене.

При близо 50% (отговори „никога“ и „рядко“) от изследваните лица от образователния сектор електронното обучение не се възприема, като нова кауза или генерални очаквания към по-добро;

Налице е проблем свързан с усещането за контрол над времето (при 48%), както и вътрешната удовлетвореност (около 40%);

Споделя се обаче по-общо мотивиращо чувство за ентузиазъм (40%), както и категорично се виждат позитиви, свързани със съоръжаване с нови образователни ресурси (70%), както и придобиване на нови знания и умения (66%).

Съдържателни обобщения на анализа на данни по Сектор 4. Емоционална интелигентност

Нагласата към електронното обучение, като цяло е позитивна, но е налице и известно объркване, най-вероятно заради екстремното въвеждане на процеса. Демонстрират се няколко поведенчески стратегии, които формират конкретна полза, свързани с по-добра организираност, контрол и отговорност на участниците в образователния процес. Конкретно страда концентрацията, но позитивно се развиват способността за емпатия и намирането на индивидуален смисъл. Това поставя въпроса за трансфер на тези позитивни развития в по-изразена степен в учебния процес след отпадане на извънредното положение.

По-малко от 40% от отговорилите, споделят усещане за наличие на нови вътрешни преживявания и способност за разпознаване на чувства, т.е. емоционалния регистър на настройването към новото е по-нисък в сравнение с познавателния и

поведенчески, но се посочва развитието на чувство на емпатия (при над 50% от отговорилите);

Електронното обучение при над 50% от изследваните целеви групи, подобрява личните им качества, като организираност, лична отговорност и смисъл, както и формира усещане за по-силно чувство на контрол (при над 70%);

Като цяло страда способността за концентрация и възможността за по-активно повдигане духа на другите участници в процеса, т.е въздействието върху промяна в групов контекст е все още спорно.

Ограничения на изследването и препоръки за бъдещи изследвания

Необходимо е да се отдели специално внимание на учащите и техните преподаватели от малките населени места (градове под 50 хил. жители и села), където усещането за обърканост е малко по-голямо, и е нужна по-осезаема и конкретна подкрепа;

Нужно е да се преразгледа рамката на времевата ангажираност в учебния процес, който учебен процес в дигитална среда изисква мобилизиране на различни ресурси спрямо кабинетното учене и преподаване. Нужно е въвеждане на по-гъвкава и разчупена времева рамка на учене, която да намали усещането за недостиг на времето и да подобри способността за концентрация;

В дигитална учебна среда е нужно да се акцентира на по-фокусирани, но едновременно с това и креативни задачи, които да подобрят усещането за контрол и концентрация при учениците и студентите;

Нужно е да се постави приоритет върху обучението на учителите в областта на цифровите умения, защото именно те са основата за адекватен отговор на предизвикателствата на е-обучението и са гаранция, че модернизацията в българското образование е фактор за развитието на дигитални умения на обучаемите;

Необходимо е провеждане на специално изследване и изработване на система от подкрепящи мерки спрямо преподавателите от ВУЗ, които имат проблем със своята мотивационна готовност за преподаване в дигитална среда. Една от предварителните хипотези е, че силата на авторитета от личното присъствие на преподавателя в живото преподаване се губи, когато това се случва в дигитална среда;

Необходимо е за някои от преподавателите в сферата на висшето образование да се предложат краткосрочни форми за повишаване на квалификацията за работа в дигитална среда;

Препоръчва се фокусиране и разработване на система от мерки, които да подкрепят интегрирането на дигиталния формат на учене в класическата обучителна среда, като се насърчат придобитите индивидуални развития и ползи да се трансформират устойчиво към групов и общностен мащаб.

Заклучение

Научният принос на изследването има отношение към първоначално наблюдение и анализ на нагласите и мотивацията на различни групи участници в обучителна среда, веднага след кризисно въвеждане на дигитално обучение в рамките на 1 месец след неговото стартиране. Анализът се базира на проучване с авторски въпросник на готовността (стрес, тревожност, емоционална интелигентност и мотивация) на участниците в образователния процес да се включат в електронно (е-дистанционно, дигитално) обучение. Проучени са две групи променливи – тип населено място и специфика на професионалните роли, с развита хипотеза, че оказват значимо влияние върху обучителната готовност за е-обучение.

Като цяло данните от проучването (към м. април-май, 2020 г.) разкриват благоприятна тенденция за изследваните групи да реагират достатъчно адаптивно, мотивирано и спокойно на кризисното въвеждане на електронното обучение, което е предпоставка и добра основа за разгръщане на неговия потенциал и възможности след преминаване на периода на извънредното положение.

По-конкретно получените резултати показват, че стреса и тревожността при всички професионални роли (ученици-учители, студенти-преподаватели) са в нормални и адаптивни граници, като обясненията са най-вероятно свързани с периода на свръхмобилизация, който в краткосрочен план е естествен адаптивен отговор на кризата от страна на човешките групи.

По отношение на проучвания мотивационен аспект от кризисното въвеждане на е-обучение също се наблюдават високи нива на мобилизация. Хипотезата свързана с

типа населено място, като значим фактор спрямо мотивацията за е-обучение не се потвърди. Допускането, че променливата свързана с типа професионална роля е значим фактор се потвърди. Спрямо различните ролеви позиции се наблюдава разлика между участниците в обучителния процес в средното образование в сравнение с висшето, като става ясно, че мотивацията в горен прогимназиален клас (9-12 клас) е по-висока в сравнение с тази в областта на висшето образование.

Необходимостта от проучване на динамиката на развитие на резултатите, както и удължаването на пандемията с COVID-19 налага настоящото изследване да се повтори и задълбочи след приключване на извънредното положение, за да се съберат достатъчно данни в лонгитюден план за развитието на изследваните процеси.

Funding

The authors have no funding to report.

Other Support/Acknowledgement

The authors have no support to report.

Competing interests

The authors have declared that no competing interests exist.

References

- Anderson, T. (2003). Getting the Mix Right Again: An Updated and Theoretical Rationale for Interaction. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 4(2). <https://doi.org/10.19173/irrodl.v4i2.149>
- Daniel, J., & Marquis, C. (1979). Interaction and Independence: Getting the mixture right. *Teaching at a Distance*, 15, 25 – 44.
- Education Cannot Wait (ECW) COVID-19 AND EDUCATION IN EMERGENCIES. Re-trieved March 28, 2020, from <https://www.educationcannotwait.org/covid-19/>
- For, H. (2020). UNICEF and Microsoft launch global learning platform to help address COVID-19 education crisis *UpToDate*. Re-trieved March 28, 2020, from <https://www.unicef.org/bulgaria/en/stories/unicef-and-microsoft-launch-global-learning-platform-help-address-covid-19-education-crisis>
- Ibrahim, I. (2020). Online education during COVID-19 periods. *A text books of the Sars-Covid, 2*, Chapter 9. www.academia.edu/search?q=covid%2019%20education
- Mardon, A., Mardon, C. & Luo, J. (2020). *Education during Covid-19*. A Golden Meteorite Press. Canada.
- Tasevska, D. & Ivanov, I.(2020). *Nauchno prouchvane na otnoshenieto kam izvanrednoto polozhenie, svarzano s opasnostta ot zaraza s COVID-19 i vavezhdaneto na elektronnoto obuchenie (e-obuchenie) v obrazovatelnite institutsii*. [Scientific study of the emergency situation related to the risk of infection with COVID-19 and the introduction of electronic training (e-training) in educational institutes] Retrieved March 28, 2020, from https://docs.google.com/forms/d/1xokJcUVITGYy3P_Zbf60Z6_3dnPjMU2SykvXEdspSRI/edit#responses

About the Authors

Prof. Daniela Tasevska, Ph.D. has research interests in Pedagogical and Age psychology, Clinical psychology, Counseling psychology, Psychotherapy, Group dynamics, Organizational psychology, Organizational counseling, Team supervision, Systemic psychotherapy.

Ivan Ivanov, Ph.D., is a chief assistant at University "St. st. Cyril and Methodius", Faculty of Philosophy, Department of Psychology. His research interests are in Political psychology,

Organizational Development and Management psychology, Groups and dynamics of small and large groups, Leadership and community development.

Corresponding Author's Contact Address [\[TOP\]](#)

Department of Psychology, Faculty of Philosophy,
University "St. st. Cyril and Methodius",
Veliko Tarnovo,
Bulgaria.

Email: d.tasevska@ts.uni-vt.bg

